

V 19. a na počátku 20. století se předpokládalo, že archeologické kultury a kulturní skupiny mohou být definovány na základě stylu materiální kultury, v artefaktech, pohřbech a architektuře a že tyto kulturní znaky jednoznačně korelují s pravěkými populacemi. V současné době již víme, že takové rozdělení je velmi často umělé a korelace archeologického projevu kultury a etnicity je jednoznačně špatný přístup. Považování Keltů za definovatelnou a čistou rasu, jejíž původ a expanze jsou doložitelné archeologickými prameny, je produkt 19. století, rozvíjený Kossinovou školou a zneužívaný později nacionalistickými idejemi. Kolonialistické teorie, které považují za motor vývoje téměř výhradně externí podněty (tedy že „lokální degeneruje“), vedly k migraционistickým interpretacím kulturních změn. Rasy měly pak mít charakteristické znaky, jako náboženství, sociální strukturu a jazyk, což nutně vedlo k rasové stereotypizaci. Idea různých zdrojů z různých oblastí a dob vedla k definici „keltské kultury“, jakéhosi nadčasového keltství, které postupuje většinu publikací o Keltech.

Autorovo úplné popírání téměř všech dosavadních koncepcí a metodologií, týkajících se publikovaných studií o Keltech, vzbudilo již v minulosti negativní ohlasy (např. *Megaw – Megaw 1996; 2004*). Souvisí to zřejmě s autorovým (jak sám píše) pohledem z levého – liberálního politického křídla, které se neztotožňuje s často nacionalistickým pojetím pravicovým. Jak sám zdůrazňuje, jeho hlavní cíle vycházejí hlavně (a výhradně) z problémů archeologické interpretace lokalit a širších území, které v minulosti zkoumal. Na druhé straně můžeme již dnes, např. v současných přednáškách na univerzitách, pozorovat jisté odrazy jeho postoje. V našem prostředí lze zaznamenat odlesk širších evropských proudů, které bychom souhrnně nazvali „keltománie“, jež znamenala v podstatě jedině: Keltové se stali symbolem Evropské jednoty stejně jako regionální identity. Připomeňme velké výstavy, založení evropského výzkumného centra na Mont Beuvray a množství knih týkajících se keltské kultury, umění a náboženství. U nás můžeme pozorovat podobný trend, rozebíraný např. na sklonku 90. let minulého století v debatě na téma „keltománie“ (AR 1998, 465–480). V ČR se však jednalo spíše o produkt nového sociálního a politického vývoje, který nás měl po odklonu od východní (slovanské) ideologie začlenit do rozšiřujícího se evropského společenství.

Při svém zpochybňování koncepce nadregionální keltské společnosti nám John Collis poskytuje jedinečnou službu, když požaduje přezkoumání terminologie používané těmi, kteří se stále zajímají o povahu keltské společnosti, ať je tím myšleno co-

koliv. Ačkoliv by kniha mohla být považována za provokující až kontroverzní, tvoří nedílnou součást vývoje bádání o evropské době železné. Představuje nejlepší současný přehled vývoje názorů na tzv. keltskou civilizaci a zacházení se všemi jejími aspekty. Vyniká ojedinělým přístupem a snahou diskutovat o tom, co někdy přijímáme až příliš samozřejmě, tedy jak byli staří Keltové spíše „vynalezení“ než „objevení“. Jako taková by měla tvořit povinnou četbu nejen studentů archeologie a badatelů o době železné, ale také všech, kteří jsou stále ochotni klást si otázky o našem původu a uvědomovat si důsledky, které mají pro současnou společnost.

Alžběta Danielisová

Literatura

- Megaw, R. – Megaw, V. 1996:* Ancient Celts and modern ethnicity. *Antiquity* 70, 175–178.
 — 2004: John Collis. The Celts: origins, myths and inventions (Book review). *Antiquity* Vol. 78, Num. 301, 733–735.

Forum Urbes Medii Aevi II. Sborník příspěvků z konference FUMA II konané 16.–18. 4. 2003 v Brně. *Archaia Brno 2005.* 202 str. s kres. a fotogr. dokumentací.

S určitým časovým odstupem se dočkala archeologická veřejnost publikace části referátů, které odezvěly na druhé brněnské konferenci Forum Urbes Medii Aevii (FUMA) věnované výzkumu středověkých měst, tentokrátě problematice nezděné obytné architektury raných měst ve střední Evropě a jejímu vztahu ke zděné zástavbě.

Význam a aktuálnost tématu shrnuje v krátké úvodní pasáži Čas hledání otázek (2–3) *Jan Klápště*. Připomíná skutečnost, že archeologické poznatky o počátcích profánní městské zástavby představují v rámci studia problematiky středověkých měst jednu z nejvýznamnějších položek, a současně zdůrazňuje fakt, že důkladnější publikace rozsáhlého výzkumu řady městských jader z průběhu posledních dvou desetiletí chybějí. Za důležitá témata považuje především vývoj typů staveb, jejich variabilitu, systém zástavby a jeho rozvíjení, zvláště ale kvalifikované kladení otázek při samotném terénním výzkumu.

Ještě v době vyhlášení tématu konference byla živým diskusním námětem otázka výskytu zahloubených obytných objektů, tzv. zemnic v raném městském prostředí. Zdá se, že byla záhy vyřešena, neboť z náplně sborníku se toto téma jaksi nenápadně vytratilo. I to je indicie určitého posunu stavu poznání.

Publikace obsahuje 11 článků celkem od 22 autorů (jejich přehled je omylem označen jako „program konference“). Sborník pochopitelně neodráží zcela strukturu a obsah brněnského setkání (kde odeznělo 16 vystoupení, jejichž přehled publikace rovněž uvádí), ale zařazeny jsou i některé texty další. Jednotlivé statě, které se pro referovaný sborník podařilo shromáždit, přinášejí pestrý přehled variability dokumentovaných typů a forem nezděné zástavby vrcholně středověkých měst ve středoevropském prostoru i stavu jejího dochování. Zastavme se ve stručnosti alespoň u několika z nich.

W. Schwabenicky v příspěvku *Grubenhäuser und ebenerdige Häuser in der wüsten Bergstadt Bleiberg bei Sachsenburg (Stadt Frankenberg/Sa.)* (6–15) představuje průběžnou proměnu typů zástavby hornického městečka v 13.–14. století. Zahloubená obydlí jsou zde posléze střídána nadzemními konstrukcemi, aniž by došlo ke změně hospodářského života lokality. Na různost stavebních forem a konstrukcí včetně forem smíšených, užívajících kombinaci dřeva a kamene v suterénních i nadzemních částech konstrukcí, poukazuje na příkladě vybraného regionu v přehledu *Hochmittelalterliche Holz-Stein Bauten in Südwestdeutschland und der Nordschweitz* (16–25) *F. Löbbecke*. Detailní popis náleзовých situací suterénních dřevěných či dřevohliněných domů 13.–14. stol. v městském jádru Opavy, provázený početnou kresebnou i fotografickou dokumentací terénních situací i vybraného keramického inventáře, přinášejí *M. Kiecoň* a *M. Zezula* v článku *Dřevohliněná zástavba v Opavě ve středověku* (současný stav výzkumu) (26–43). Za výjimečné lze v kontextu prostředí českých zemí označit četné opavské nálezy dřevěných konstrukčních prvků *in situ*. Přehled typů brněnských zahloubených staveb 13. a 14. stol., jejich parametrů, konstrukčních prvků i konstrukcí představuje zřetelně strukturovaný text *Ke stavu poznání nezděné měšťanské architektury vrcholně středověkého Brna* (44–101) z pera *P. Holuba*, *V. Kolaříka*, *D. Mertý*, *M. Pešky*, *D. Zapletalové* a *A. Zůbka*. Dokumentované suterénní objekty jsou interpretovány jako sklepní prostory nadzemní zástavby. Doklady nadzemních částí staveb jsou v brněnském prostředí dochovány ojediněle. Jsou spatřovány v nevelkých reliktech podlahových úprav či solitérních stop po vertikálních prvcích konstrukcí. Velikost suterénních prostor se pohybuje v rozmezí 16–157 m². Poznatky vycházejí z výsledků systematického archeologického výzkumu historického jádra Brna (zvl. 1996–2002). Hodnotnou položkou tohoto přehledu je katalog, zahrnující 37 objektů zkoumaných v uvedeném období. Kromě textové části, obsahující popis náleзовé situace,

umístění objektu v rámci parcely, údaje o chronologii, interpretaci a odkazy na literaturu, obsahuje i kresebnou dokumentaci prezentující náleзовou situaci objektů a jejich zánikový horizont. V přehledu *Dřevěná architektura 13. stol. v Jihlavě, Pelhřimově a Humpolci* (126–147) poukazují *P. Hejhal* a *P. Hrubý* na příklady zahloubených objektů, odkrytých mimo městské prostředí v hornickém areálu v Jihlavě–Starých horách, na pravděpodobnou rozmanitost funkcí zahloubených objektů a obtížnost interpretace těch z nich, které se odlišují umístěním, konstrukčními detaily či rozměry od předpokládaných suterénních měšťanské zástavby. V případě jmenovaného hornického areálu je uvažováno o spojitosti s provozem dolů. Obecné problematiky interpretace procesu archeologizace středověkých struktur v městském prostředí i komplikovaných otázek geneze středověké Prahy a chronologie jejich dílčích etap se dotýká příspěvek *P. Juřiny* *Předlokační zástavba v Klimentské ulici na Novém Městě Pražském* (148–157). Je věnován náleзовé situaci dvou rozměrných zahloubených objektů, interpretovaných jako suterénní prostory nadzemních domů. Domy náleží dle autorova sdělení druhému sídelnímu horizontu lokality a jsou orientovány čelně ke komunikaci, probíhající kolem kostela sv. Klimenta. Jejich zánik je spojen s mohutným šterkopiskovým splachem, přemístěným pravděpodobně povodní. Autor vyhodnocením stratigrafie a jejího inventáře (včetně mincovních nálezů z 12. stol.) dospívá k závěru o existenci objektů hluboko před polovinou 12. století. Určitou indicií pro tento předpoklad nachází i ve výpovědi písemných pramenů (zmínky o povodních či jejich absence). Pro formulovanou představu však zatím nemáme pevné opory: problémem je mj. absolutní datování architektury – zde především otázka doby založení kostela sv. Klimenta, jehož prvotní fáze je někdy spojována s 11. stoletím, aniž by toto tvrzení bylo podloženo závažnějšími argumenty (srov. *Huml 1977*). V každém případě lze Juřinův text považovat za příspěvek k probíhající diskusi o absolutní chronologii raně středověké keramiky pražské sekvence a je rozhodně škoda, že prezentace keramického materiálu získaného výzkumem objektů a jejich zázemí je v tomto případě omezena na pouhý slovní popis.

Rada FUMA představuje v našem prostředí síce již osvědčený, ale prozatím málo frekventovaný pokus vytvořit prostor pro systematickou prezentaci a živou konfrontaci poznatků i metodiky výzkumu jednoho zřetelně vymezeného tématu středověké archeologie. V tomto případě jde o komplikovanou a dnes mimořádně aktuální problematiku urbánní archeologie, v jejímž rámci jsou postupně nacházena

a definována závažná témata dílčí, počínaje metodikou terénního výzkumu městských středověkých jader (FUMA I, Brno 2002; *Procházka ed. 2004*), přes problematiku nezděné obytné zástavby (FUMA II, Brno 2003) k otázkám výzkumu nejstarší zděné městské architektury (FUMA III, Jihlava 2004), parcelace a uliční sítě (FUMA IV, Brno 2005) a pro r. 2006 avizovanému tématu městských fortifikací (FUMA V). Série již realizovaných pracovních setkání a první svazky, které z nich vycházejí, jsou rozhodně krokem, který ke kvalifikovanému kladení otázek, a tedy i kvalifikovanějšímu studiu vymezených témat svým dílem přispěl. Nezbyvá než kolektivu autorů projektu a realizace jeho tištěné podoby popřát pro další léta hodně tvůrčích námětů a sil. Drobné prohršky v redakční práci (k nejmázejším patří taková nedopatření, jako opomenutí částí příspěvků – např. poznámkového aparátu u článku P. Juřiny; bohužel ale nejde o jev osamocený) se jistě podaří s vyššími čísly řady vymýtit.

Ivana Boháčová

Literatura

Huml, V. 1977: Výzkum v kostele sv. Klimenta na Novém Městě pražském v roce 1975, *Archeologické rozhledy* 29, 406–416, 477–479.

Procházka, R. ed. 2004: *Forum Urbes Medii Aevi I*. Brno.

Eike Gringmuth-Dallmer – Lech Leciejewicz Hrg.: Mensch und Umwelt im Odergebiet in ur- und frühgeschichtlicher Zeit. Römisch-Germanische Forschungen Bd. 60. Verlag Philipp von Zabern Mainz am Rhein 2002. 468 str. se 168 obr., 7 příloh pylových diagramů.

Kniha představuje základní výstup ze stejnojmenného projektu, který realizovaly v l. 1994–1999 Německý archeologický ústav a Polská akademie věd. Idea projektu vznikla v r. 1992, když badatelé z někdejšího ústavu ZIAGA Akademie věd NDR, kteří byli přijati do rovněž již neexistujícího zařízení Arbeitsbereich Ur- und Frühgeschichte Německého arch. ústavu, hledali svůj *raison d'être*. Myšlenka odpovídala vědeckému potenciálu instituce, neboť většina badatelů byla zaměřena na hospodářskou problematiku pravěku a rané doby dějinné území bývalé NDR. Nespornou předností bylo, že archeologové měli úzké kontakty a dlouholeté zkušenosti ze spolupráce s přírodovědci, ale i to, že spolupráci přislíbily ústavy archeologické památkové péče Braniborska (J. Kunow) a Meklenburska-Předního Pomořanska (F. Lüth) a rovněž katedra archeo-

logie Humboldtovy univerzity v Berlíně (A. Leube). Projekt by nebylo možné uskutečnit bez spolupráce s polskými archeology, jejichž činnost garantoval Ústav pro archeologii a etnologii PAN, prací se však účastnila i archeologická muzea z Poodří. Projekt dotovala nadace firmy Volkswagen částkou 2,3 miliónu marek.

Na projektu se různou měrou podílelo několik desítek archeologů, přírodovědců, ale i terénních techniků, fotografů, kresličů a v neposlední řadě i studentů. Byly provedeny plánovité i záchranné výzkumy na německé i polské straně řeky. Zájmové území však nebylo vázáno bezprostředně na Odru a její břehy, výzkumy se uskutečnily též na přítocích či v regionech od dnešního toku vzdálených i několik desítek km. Cílem nebylo prvotně zkoumání významu samotné řeky, ale poznávání vývoje osídlení krajiny při jejím středním a dolním toku s důrazem na ekologický vývoj tohoto prostoru. Vedle archeologických výkopů se uskutečnily i terénní prospekce, přírodovědné průzkumy se zaměřením na získávání vzorků pro pylové analýzy, zpracovány byly i starší výzkumy, ať již z hlediska archeologického, či archeobotanického a archeozoologického.

Je nasnadě, že sumarizovat výsledky z tak rozsáhlého a rozmanitého projektu a prezentovat je v jedné knize je velmi obtížné. Editoři proto rozdělili knihu do šesti základních kapitol, které následně obsahují četné podkapitoly. Jejich autory jsou výjimečně jednotliví badatelé, zpravidla se ale jedná o dvojice a vícečlenné kolektivy – celkem do publikace přispělo 46 autorů.

První kapitola *Voraussetzungen und Grundlagen der Untersuchungen* (1–20) nastiňuje dějiny a současný stav bádání v dané oblasti a zároveň prezentuje koncepční a metodologická východiska projektu. Kapitola *Das Arbeitsgebiet, seine Entstehung und Entwicklung* (21–61) shrnuje geologickou problematiku Poodří, pochopitelně s důrazem na říční terasy a na vývoj a proměny koryta Odry. Stručně je naznačen vývoj klimatu v posledních ca 14 000 letech, zhodnocen je vývoj vegetace v holocénu a pozdním pleistocénu, stejně jako vývoj místní fauny. Tuto část uzavírá přehled vzniku a vývoje půdního pokryvu. Kapitola *Untersuchungen in ausgewählten Siedlungskammern und Einzelgrabungen* (63–241) nás seznamuje s výsledky aktivit v jednotlivých regionech a v lokalitách, které byly v rámci projektu vybrány ke zkoumání, aby umožnily vytvořit celkový obraz o Poodří. Časový rozsah (od paleolitu po středověk), stejně jako různorodost lokalit (od pozdně paleolitických stanic po středověká města Wolin, Štětín apod.) a aktivit (od sběrů či geologických vrtů, po systematické výzkumy) jsou značné. Text, byť je